

Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca
Facultatea de Teologie Ortodoxă
Școala Doctorală „Isidor Todoran”

Relațiile dintre ortodocși și romano-catolici la începutul mileniului al III-lea

– REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT –

Conducător științific: Pr. prof. dr. Gabriel-Viorel GÂRDAN

Doctorand: Pr. Cosmin-Florin BIRIȘ

Cluj-Napoca
2024

CUPRINS

INTRODUCERE	7

Partea I

Întâlnirile Comisiei mixte de dialog între ortodocși și romano-catolici

1. Dialogul dintre ortodocși și romano-catolici în secolul XX-lea	19
1.1. Apariția Comisiei mixte de dialog	20
1.1.1. <i>Primele întâlniri oficiale pregătitoare ale dialogului teologic</i> <i>bilateral</i>	22
1.1.2. <i>Alcătuirea Comisiei mixte și începerea dialogului teologic</i>	27
1.2. Întâlnirile Comisiei mixte de dialog teologic în secolul al XX-lea	32
1.2.1. <i>Prima adunare generală Comisiei mixte de dialog teologic</i> <i>(Patmos și Rhodos 1980)</i>	32
1.2.2. <i>A doua adunare generală Comisiei mixte de dialog teologic</i> <i>(München 1982)</i>	35
1.2.3. <i>A treia adunare generală a Comisiei mixte de dialog teologic</i> <i>(Creta 1984)</i>	38
1.2.4. <i>A patra adunare generală a Comisiei mixte de dialog teologic</i> <i>(Bari 1986, 1987)</i>	41
1.2.5. <i>A cincea adunare generală a Comisiei mixte de dialog teologic</i> <i>(Valaamo 1988)</i>	44
1.2.6. <i>A șasea adunare generală a Comisiei mixte de dialog teologic</i> <i>(Freising 1990)</i>	47
1.2.7. <i>A șaptea adunare generală a Comisiei mixte de dialog teologic</i> <i>(Balamand 1993)</i>	49
1.3. Scurtă privire de ansamblu asupra Documentelor oficiale	50
1.4. Dialogul teologic dintre ortodocși și romano-catolici	

pe continentul nord-american	56
1.4.1. <i>Începutul dialogului</i>	58
1.4.2. <i>Chestiuni practice</i>	59
1.4.3. <i>Chestiuni teologice</i>	63
1.4.4. <i>Reacții comune cu privire la Documentele întrunirilor</i> <i>Comisiei mixte de dialog teologic</i>	71
1.4.5. <i>Reacții cu privire la situația Bisericilor unite din Europa de Est</i> <i>și problema uniatismului</i>	78
2. <i>Întâlnirile Comisiei mixte după anul 2000</i>	82
2.1. <i>Întâlnirea Comisie mixte de la Baltimore – 2000</i>	82
2.1.1. <i>Membrii Comisiei</i>	83
2.1.2. <i>Desfășurarea întâlnirii</i>	84
2.1.3. <i>Documente oficiale/comunicate</i>	85
2.1.4. <i>Receptare: în mediul teologic și laic</i>	87
2.2. <i>Întâlnirea Comisiei mixte de la Belgrad – 2006</i>	88
2.2.1. <i>Membrii Comisiei</i>	90
2.2.2. <i>Desfășurarea întâlnirii</i>	91
2.2.3. <i>Documente oficiale/comunicate</i>	94
2.2.4. <i>Receptare: în mediul teologic și laic</i>	95
2.3. <i>Întâlnirea Comisiei mixte de la Ravenna – 2007</i>	96
2.3.1. <i>Membrii Comisiei</i>	98
2.3.2. <i>Desfășurarea întâlnirii</i>	99
2.3.3. <i>Documente oficiale/comunicate</i>	101
2.3.4. <i>Receptare: în mediul teologic și laic</i>	106
2.4. <i>Întâlnirea Comisiei mixte de la Paphos – 2009</i>	107
2.4.1. <i>Membrii Comisiei</i>	107
2.4.2. <i>Desfășurarea întâlnirii</i>	109
2.4.3. <i>Documente oficiale/comunicate</i>	111
2.4.4. <i>Receptare: în mediul teologic și laic</i>	111
2.5. <i>Întâlnirea Comisiei mixte de la Viena – 2010</i>	113
2.5.1. <i>Membrii Comisiei</i>	113
2.5.2. <i>Desfășurarea întâlnirii</i>	114
2.5.3. <i>Documente oficiale/comunicate</i>	116

2.5.4. <i>Receptare: în mediul teologic și laic</i>	116
2.6. <i>Întâlnirea Comisiei mixte de la Amman – 2014</i>	117
2.6.1. <i>Membrii Comisiei</i>	117
2.6.2. <i>Desfășurarea întâlnirii</i>	119
2.6.3. <i>Documente oficiale/comunicate</i>	120
2.6.4. <i>Receptare: în mediul teologic și laic</i>	120
2.7. <i>Întâlnirea Comisiei mixte de la Chieti – 2016</i>	121
2.7.1. <i>Membrii Comisiei</i>	121
2.7.2. <i>Desfășurarea întâlnirii</i>	121
2.7.3. <i>Documente oficiale/comunicate</i>	123
2.7.4. <i>Receptare: în mediul teologic și laic</i>	126
2.8. <i>Întâlnirea Comisiei mixte de la Alexandria – 2023</i>	128
2.8.1. <i>Membrii Comisiei</i>	129
2.8.2. <i>Desfășurarea întâlnirii</i>	130
2.8.3. <i>Documente oficiale/comunicate</i>	132
2.8.4. <i>Receptare: în mediul teologic și laic</i>	135
Concluzii	140

Partea a II-a

Întâlnirile dintre papi și patriarhii ortodocși în mileniul al III-lea

<i>Prolegomene</i>	142
1. <i>Întâlnirile dintre Papi și Patriarhii Bisericii Ortodoxe Române</i>	144
1.1. <i>Vizita Papei Ioan Paul al II-lea în România</i> <i>în pragul mileniului al III-lea – 1999</i>	146
1.1.1. <i>Desfășurarea întâlnirii</i>	149
1.1.2. <i>Documente oficiale și comunicate</i>	152
1.1.3. <i>Receptare în spațiul catolic, ortodox, teologic și laic</i>	153
1.2. <i>Vizita Patriarhului Teoctist la Vatican – 2002</i>	158
1.2.1. <i>Desfășurarea întâlnirii</i>	159
1.2.2. <i>Documente oficiale și comunicate</i>	161
1.2.3. <i>Receptare în spațiul catolic, ortodox, teologic și laic</i>	164
1.3. <i>Vizita Papei Francisc în România – 2019</i>	165

1.3.1. <i>Desfășurarea întâlnirii</i>	166
1.3.2. <i>Documente oficiale și comunicate</i>	169
1.3.3. <i>Receptare în spațiul catolic, ortodox, teologic și laic</i>	169
2. <i>Întâlnirile dintre Papi și Patriarhii Ecumenici</i>	173
2.1. <i>Patriarhul ecumenic Bartolomeu I și Papa Ioan Paul al II-lea – 2004</i>	174
2.1.1. <i>Desfășurarea întâlnirii</i>	175
2.1.2. <i>Documente oficiale și comunicate</i>	176
2.1.3. <i>Receptare în spațiul catolic, ortodox, teologic și laic</i>	181
2.2. <i>Patriarhul ecumenic Bartolomeu I și Papa Benedict al XVI-lea – 2006</i>	182
2.2.1. <i>Desfășurarea întâlnirii</i>	183
2.2.2. <i>Documente oficiale și comunicate</i>	184
2.2.3. <i>Receptare în spațiul catolic, ortodox, teologic și laic</i>	190
2.3. <i>Patriarhul ecumenic Bartolomeu I și Papa Francisc – 2014</i>	192
2.3.1. <i>Desfășurarea întâlnirilor</i>	193
2.3.2. <i>Documente oficiale și comunicate</i>	195
2.3.3. <i>Receptare în spațiul catolic, ortodox, teologic și laic</i>	204
3. <i>Papa Francisc și Patriarhul Chiril – 2016</i>	208
3.1. <i>Desfășurarea întâlnirii</i>	209
3.2. <i>Documente oficiale și comunicate</i>	211
3.3. <i>Receptare în spațiul catolic, ortodox, teologic și laic</i>	217
4. <i>Papa Francisc și Patriarhul Neofit al Bulgariei – 2019</i>	220
4.1. <i>Desfășurarea întâlnirilor</i>	221
4.2. <i>Documente oficiale și comunicate</i>	222
4.3. <i>Receptare în spațiul catolic, ortodox, teologic și laic</i>	223
Concluzii	226

Partea a III-a

Perspective comune asupra realităților cotidiene

<i>Prolegomene</i>	229
1. <i>Responsabilități</i>	232
1.1. <i>Apeluri la pace în diferite situații conflictuale armate</i>	233
1.2. <i>Terorismul</i>	239
1.3. <i>Respectarea libertății religioase</i>	243

1.4. Fenomenul migraționist	247
2. Amprenta creștină în familie și în societate	251
2.1. Instituția familiei creștine	252
2.2. Tinerii creștini	255
2.3. Secularismul	257
3. Bioetică și mediul înconjurător	264
3.1. Bioetică: fertilizarea in vitro, avortul și eutanasia	265
3.2. Consumerismul	272
3.3. Protejarea creației	274
Concluzii	280
Concluzii finale	282
Anexe	288
Anexa 1: Interviu acordat de PS Florentin Crihălmeanu (1959-†2021), episcop greco-catolic de Cluj-Gherla (2002-2021)	288
Anexa 2: Interviu acordat de Pr. conf. dr. Patriciu Vlaicu, Facultatea de Teologie Ortodoxă a Universității Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca	397
Anexa 3: Interviu acordat de PS Petroniu Florea, episcopul Sălajului	303
Bibliografie	309

Cuvinte cheie: Biserica Ortodoxă, Biserica Romano-Catolică, Comisia mixtă de dialog teologic, patriarh ecumenic, papă, relații bilaterale, Documente comune, eclesiologie, primat.

REZUMAT

Dintre toate confesiunile creștine aflate în dialog, atenția noastră, în această lucrare, se canalizează asupra celor două mari Biserici tradiționale, istorice, ale lumii creștine: Biserica Ortodoxă și Biserica Romano-Catolică. Deși confesiunile creștine s-au înmulțit, iar dizidente religioase continuă să apară, vorbim despre două mari medii de influență: cel apusean și cel răsăritean. Exceptând protestantismul, care este de factură ceva mai târzie în comparație cu creștinismul de rit latin și cu cel de rit bizantin, Apusul și Răsăritul s-au aflat aproape în permanență într-o oarecare antiteză. Din această perspectivă nu ar fi de mirare faptul că cele două entități au cunoscut o înstrăinare reciprocă, în ciuda faptului că este recunoscută, totuși, o tradiție primară comună. Evoluția factorilor de natură istorică, politică, socială, culturală și, nu în ultimul rând, etnică a contribuit în mod semnificativ la această stare de fapt. Pe de altă parte, dialogul și dorința de unitate nu au fost abandonate efectiv niciodată.

Lucrarea, intitulată *Relațiile dintre ortodocși și romano-catolici la începutul mileniului al III-lea*, se prezintă deopotrivă sub forma unei *cronici* și a unei *analize*; așadar urmărește o *dublă perspectivă*: istorică și sistematică, iar obiectivul său nici nu s-ar fi putut atinge altfel, întrucât prezentarea fadă a unor evenimente, fără a pătrunde în esența lor și fără a observa impactul pe care îl produc, deturneză orice tratare, care se dorește a fi cu caracter istoric, transformând-o într-o banală expunere de informații, mai mult sau puțin folositoare, dar în mod sigur cu anevoie de parcurs de către cititor. Am căutat, prin urmare, ca această lucrare să se situeze cât mai departe de o asemenea abordare care, în fond, nu ar fi adus niciun fel de beneficiu. De asemenea, am dorit ca, printr-o împletire fericită a elementelor de natură istorică și a celor de natură analitică, aceasta să capete caracterul științific scontat. Mai exact, lucrarea își propune o *prezentare a evoluției dialogului bilateral* dintre ortodocși și romano-catolici pe *trei direcții diferite: întrunirile plenare ale Comisiei mixte de dialog teologic*, în cadrul cărora sunt abordate teme teologice de interes comun, apoi *vizitele oficiale*, de cele mai multe ori reciproce, întreprinse de capii celor două Biserici, precum și *implicarea și răspunsul comun*, în baza eticii și valorilor creștine comune împărtășite, în fața provocărilor seculare ale societății actuale. În alt registru, lucrarea mijlocește un contact direct cu documentele adoptate la

întrunirile Comisiei mixte de dialog teologic și cu declarațiile comune, urmând ca acestea să fie analizate de teologi din diferite arii ale cercetării teologice.

Obiectivul tezei este acela de a prezenta într-o manieră unitară direcțiile majore pe care se dezvoltă relațiile dintre ortodocși și romano-catolici la începutul noului mileniu. Pentru a putea evidenția dinamica acestei relații a fost obligatoriu să punctăm trecutul lor și etapele anterioare ale dialogului teologic.

Scopul este acela de a demonstra că prin dialog cele două lumi, respectiv cea ortodoxă și cea romano-catolică – Bisericele pe care ele le întrupează – se pot cunoaște mai bine, se pot apropia mai mult, se pot înțelege pe ele însele mai bine; pot găsi soluții în chip evanghelic și în duhul Sfinților Părinți; au capacitatea să învețe din lecțiile dureroase ale istoriei și sunt dornice să vindece rănila trecutului; sunt capabile să formuleze răspunsuri comune la provocările accentuate ale unei lumi care își caută o nouă identitate. Pe de altă parte, *scopul* acestei lucrări este și de a oferi o imagine de ansamblu a modului în care dialogul se poartă, *cine* sunt cei angajați efectiv în dialog, *care* este modul în care se desfășoară lucrările/întâlnirile de dialog, *unde* au avut loc aceste întâlniri, *ce* teme au fost puse în dezbatere, *când* se pot organiza întâlnirile, *cum* se poartă discuțiile și se iau deciziile, *care* sunt consecințele și *cum* sunt receptate aceste întâlniri de dialog.

Metodologia folosită în alcătuirea lucrării de față este complexă și diversificată în funcție de ținta cercetării urmărite la nivelul fiecărei părți a lucrării. Dat fiind faptul că teza își propune o tratare cu caracter preponderent istoric, metoda de cercetare care se evidențiază este *metoda istorică*; cu alte cuvinte, preocuparea imediată este aceea de a ilustra cursul evenimentelor asupra cărora ne concentrăm atenția: locul, data, participanții, incidente – dacă s-au semnalat – și impresii generale, urmările și impactul acestor evenimente în viața bisericească. Prin urmare, suntem mai puțin interesați să evaluăm din perspectivă doctrinară rezultatele dialogului. Cu toate acestea, în vederea unei evaluări cât mai complexe și mai la obiect a tuturor aspectelor constitutive ale tratării, metoda istorică nu este singura metodă utilizată, fiind necesare și alte metode, precum cea a *analizei textuale*, *metoda sintetică*, *metoda ecumenică* și *metoda comparativă*.

Apariția primelor Documente de convergență teologică a condus la o creștere semnificativă a numărului teologilor interesați de această nouă traiectorie teologică bilaterală. Documentele și declarațiile redactate în urma ședințelor plenare ale Comisiei mixte de dialog au fost studiate atât la nivel individual, cât și la nivel de comisie. Au apărut mai multe astfel de comisii de consultare, dintre care amintim: Consultarea teologică nord-americană de dialog ortodox-romano-catolică, Conferința episcopilor ortodocși din Statele Unite, Comisia mixtă

catolic-ortodoxă din Franța, Grupul comun de lucru ortodox-catolic „Sfântul Irineu” etc. La nivelul cercetărilor individuale, dialogul teologic dintre cele două Biserici a suscitât atenția a numeroși teologi și savanți, deopotrivă din țară și de peste hotare, concretizându-se în studii și articole pe tema cu pricina, sau chiar în lucrări mai ample, dar care se concentrează pe un subiect conex, cum ar fi de pildă o abordare pur eclesiologică sau canonică a rezultatului acestui dialog. Menționăm aici pe teologul romano-catolic Patrice Mahieu, cu o teză de doctorat extinsă cantitativ, în care prezintă gradual două direcții de dialog: una între ortodocși și romano-catolici, și alta între anglicani și romano-catolici, din perspectivă istorică și analitică. Alți teologi de renume în studiile cărora se regăsește – preponderent din perspectivă eclesiologică – problema dialogului bilateral dintre cele două Biserici sunt: Yaroslav Z. Skira, Frans Bouwen, André de Halleux, Emmanuel Lanne, Ioannis Zizioulas, Hillarion Alfeyev, Jean Marie Roger Tillard, Kallistos Ware, toți aceștia fiind citați în cuprinsul lucrării. În ceea ce privește teologii autohtoni, menționăm în primul rând aici pe Pr. Ștefan Alexe, care s-a dedicat subiectului încă de la începuturile dialogului, fiind membru în cadrul Comisiei mixte de dialog teologic; Pr. Irimie Marga, a cărui teză de doctorat prezintă amănunțit modul în care s-au desfășurat primele șapte sesiuni plenare ale întâlnirii Comisiei mixte de dialog teologic, precum și comentarii din perspectivă canonică; mitropolitul Antonie Plămădeală, Pr. Patriciu Vlaicu, Cezar Vasiliu, Ioan I. Ică jr, Pr. George Grigoriță, Pr. Sorin Șelaru, de asemenea citați în lucrare. Ca o mențiune aparte, precizăm teza de doctorat a lui Ioan-Veniamin Geoldeș, în care acesta abordează tema dialogului bilateral dintre Biserica Ortodoxă și cea Romano-Catolică dintr-o perspectivă eclesiologică și sacramentală, în care factorul istoric nu este însă neglijat. Studiile teologilor citați, și în aceeași măsură prezenta lucrare, au o limitare evidentă, care ține, mai întâi, de evidența factorului cronologic: dat fiind faptul că problematica relațiilor bilaterale dintre ortodocși și catolici reprezintă un fenomen de actualitate, acesta se cere în permanență actualizat și reevaluat.

Cât privește *structura lucrării*, aceasta este împărțită în *trei mari părți*, în conformitate cu cele trei direcții pe care le-am urmărit spre tratare. În primul capitol sunt prezentate *întâlnirile Comisiei mixte de dialog teologic dintre ortodocși și catolici*, forul superior de dialog interconfesional însărcinat cu analiza aspectelor ce țin de conținutul de credință, conform unui plan standardizat: prezentarea participanților, desfășurarea și temele dezbătute în cadrul ședințelor plenare. De asemenea, a fost analizat – fragmentar sau în întregime – conținutul Documentelor oficiale rezultate în urma desfășurării acestor ședințe, precum și receptarea primară a mesajului acestora în mediul teologic și laic. O atenție specială a fost acordată dialogului teologic ortodox-romano-catolic desfășurat pe teritoriul american, binevenit și

fructuos în egală măsură. Acesta își propune, la nivelul Consultării teologie nord-americane de dialog ortodox-romano-catolic, să abordeze atât chestiuni de ordin teologic, cât și practic, precum și analiza situației eclesiale la nivel global, în contextul dificultăților și provocărilor veacului. Mai mult, în cadrul ședințelor Consultării teologie nord-americane de dialog ortodox-romano-catolică se aprofundează, nuancează și analizează conținutul Documentelor Comisiei mixte pentru o mai bună înțelegere și receptare. De-a lungul timpului, lucrările acestui for superior teologic mixt s-au desfășurat cu regularitate, fără sincope, fiind – am putea spune – o reflexie a Comisiei mixte. Partea a doua este dedicată prezentării *întâlnirilor oficiale ale pontifilor și patriarhilor ortodocși* – de unde nu a putut lipsi, bineînțeles, prezentarea vizitelor papilor Ioan Paul al II-lea și Francisc în țara noastră – și a impactului acestor întâlniri. În sfârșit, cea de-a treia parte prezintă *perspectivele comune asupra realităților cotidiene*, care au la bază fundamentele eticii creștine, în vederea prezervării valorilor creștine și păstrării unei conduite conforme prescripțiilor evanghelice, atât la nivel individual, cât și comunitar, în contextul provocărilor sociale actuale, în care se pune accent tot mai radical pe un fundamentalism individual extrem într-o societate de larg consum. Capitolul își propune o tratare a implicațiilor umanitare comune (apeluri la încetarea focului în anumite regiuni conflictuale, problema terorismului, a respectării libertății religioase, martiriul zilelor noastre și migrația) și a situației creștinismului în raport cu societatea actuală și cu provocările acesteia. O specială considerație a fost adusă în ceea ce privește secularizarea și efectele sale reflectate în concret, în mediul social, prin tratarea unor aspecte ce țin de bioetică (fertilizare in vitro, avort, eutanasiu) și de ecologie (încălzire globală, consumerism), provocări în fața cărora Biserica Ortodoxă și Biserica Romano-Catolică sunt chemate să ofere un răspuns comun în conformitate, așa cum spuneam, cu normele eticii creștine și ale învățăturilor evanghelice.

Așadar, cu privire la Comisia mixtă de dialog bilateral dintre Biserica Ortodoxă și Biserica Romano-Catolică, trebuie să înțelegem că aceasta reprezintă un organ consultativ și deliberativ al Bisericii, organ care a luat naștere în urma unor declarații comune de la finele deceniului al optulea al mileniului trecut. Începuturile dialogului ortodox-romano-catolic, odată cu deschiderea și apropierea relațiilor dintre cele două Biserici, pot fi identificate începând cu anii 1960. Din perspectivă catolică, în urma discuțiilor purtate în cadrul Conciliului II Vatican, acolo unde a participat și o delegație a Bisericii Ortodoxe cu statut de observator și care a jucat un rol important în curgerea evenimentelor din „spatele scenei”, Ortodoxia a dobândit o mare apreciere comparativ cu situația din timpul istoric de până atunci. În documentele Conciliului se regăsesc evaluări pozitive ale Ortodoxiei, inclusiv referitor la tradiții legitime derivate din practica latină. De cealaltă parte, Biserica Ortodoxă, în urma celei

de-a doua și de-a treia Conferință panortodoxă de la Rhodos, a încurajat Bisericile locale să se pregătească și să îmbrățișeze dialogul bilateral cu Biserica Romano-Catolică.

Un moment de maximă importanță l-a reprezentat întâlnirea oficială a papei Ioan Paul al II-lea cu același Patriarh Dimitrios I, în urma vizitei suveranului roman la Constantinopol, vizită care s-a consumat între 28 și 30 noiembrie 1979. Importanța acestui eveniment constă în faptul că, în urma acestei întrevederi, într-un cadru solemn, s-a anunțat oficial începutul dialogului teologic dintre Biserica Romano-Catolică și Biserica Ortodoxă.

După o perioadă de profundă pregătire, perioadă întinsă de-a lungul mai multor ani, dialogul teologic dintre cele două entități creștine din Apus și Răsărit debutează faptic – după anunțarea oficială din noiembrie 1979 – în anul 1980, când, între 29 mai – 4 iunie, Comisia mixtă de dialog se întrunește pentru prima dată în insulele Patmos și Rhodos. Inaugurarea dialogului teologic a avut loc în mod festiv în ziua de 29 mai în Mănăstirea „Sfântul Ioan Teologul” din insula Patmos. Din cuvântarea mitropolitului Meliton de Calcedonia reiese că scopul întâlnirii în cadrul acestui dialog teologic este pregătirea „zilei Domnului” (*Apocalipsa* 1, 10), adică deplina comuniune euharistică „în curăția inimii” și „împreună” (*Faptele Apostolilor* 2, 46).

Întâlnirile Comisiei mixte de dialog teologic din secolul trecut sunt următoarele: prima adunare generală Comisiei mixte de dialog teologic la Patmos și Rhodos, 1980; a doua adunare generală la München, 1982; a treia adunare generală în Creta, 1984; a patra adunare generală la Bari, 1986-1987; a cincea adunare generală la Valaamo, 1988, a șasea adunare generală la Freising, 1990; și, în fine, a șaptea adunare generală a Comisiei mixte de dialog teologic la Balamand, în Liban, 1993. Întrunirile Comisiei mixte de dialog teologic dintre ortodocși și romano-catolici au continuat și în mileniul al treilea, iar până în acest moment acestea au avut loc după cum urmează: la Baltimore (2000), Belgrad (2006), Ravenna (2007), Paphos (2009), Viena (2010), Amman (2014), Chieti (2016) și Alexandria (2023). În urma acestor întâlniri au fost redactate Documente oficiale sau comunicate cu privire la conținutul ședințelor de lucru. Astfel, în perioada 1980-2023 au fost adoptate și date publicității șapte Documente de convergență teologică: *Taina Bisericii și a Euharistiei în lumina Tainei Sfintei Treimi* (München, 1982); *Credință, Taine și unitatea Bisericii* (Bari, 1987); *Taina Preoției în structura sacramentală a Bisericii, cu referire deosebită la importanța succesiunii apostolice pentru sfințirea și unitatea poporului lui Dumnezeu* (Valamo, 1988); *Uniatismul ca metodă de unire în trecut și căutarea actuală a deplinei comuniuni* (Balamand, 1993); *Consecințe ecleziologice și canonice decurgând din natura sacramentală a Bisericii: comuniune eclezială, sinodalitate/conciliaritate și autoritate* (Ravenna, 2007); *Sinodalitate și primat în primul*

mileniu. Spre o înțelegere comună în slujba unității Bisericii (Chieti, 2016); și *Sinodalitate și primat în al doilea mileniu și astăzi* (Alexandria, 2023).

Ca o notă definitivă asupra Documentelor oficiale redactate de către Comisia mixtă de dialog, se poate afirma că acestea prezintă o *eclesiologie a comuniunii*, care presupune o trecere de la o viziune unilaterală și rigidă în același timp asupra Bisericii, la o percepție mai pregnantă asupra dimensiunii tainice, spirituale a acesteia. Identificarea și tratarea eclesiologică la cele trei niveluri (local, regional și universal) a adus un plus de valoare relațiilor bilaterale, care au reușit să identifice asemănări importante între tradițiile specifice ambelor Biserici. Este adevărat că problemele marcante care stau la baza separării celor două medii de influență nu au fost rezolvate pe deplin, iar drumul către o asemenea rezolvare este unul de durată și destul de delicat. Probleme precum *Filioque*, uniaticismul sau primatul papal nu au fost rezolvate pe deplin, ambele Biserici având viziuni și percepții diferite asupra acestora, însă pași importanți pentru găsirea unui acord comun s-au făcut și continuă să se facă. Faptul că nu există în momentul actual o rezolvare a problemelor amintite nu trebuie să însemne sau să reprezinte un factor alarmant și descurajator pentru viitorul dialogului, ci mai degrabă un imbold spre un dialog mai eficient și spre o dorință și mai mare de apropiere în spiritul fraternității.

În afară de ședințele Comisiei mixte de dialog teologic, întâlnirile oficiale ale ierarhilor ortodocși și catolici au reprezentat semnul vizibil al unei puternice referințe comunionale, care, așa cum am precizat, timp de aproape un mileniu a fost întreruptă, în ciuda tentativelor istorice de unire forțată, ce aveau la bază idealuri politice și nu eclesiastice, dovadă clară că în cele din urmă acestea nu s-au materializat. Cu toate acestea, vizitele diplomatice ale ierarhilor celor două Biserici, în special cele ale papilor în spațiul ortodox, dar și cele ale întâistătorilor ortodocși la Vatican, au întâmpinat anumite dificultăți, cu precădere în statele comuniste și fost-comuniste sau în cele în care problema uniaticismului – exemplul Ucrainei și României – ridică mari semne de întrebare în ceea ce privește relațiile la nivel diplomatic și interreligios, chiar și după căderea cortinei comuniste și a Uniunii Sovietice.

Cele două vizite oficiale ale suveranilor pontifi pe teritoriul țării noastre au avut conotații deosebite în ceea ce privește apropierea relațiilor ortodoxo-catolice și s-au dovedit a fi un exemplu concludent de fraternitate și comuniune în spirit creștin. Vizita papei Ioan Paul al II-lea în țara noastră a fost un eveniment cu totul deosebit pentru relația Bisericii Ortodoxe Române cu Vaticanul, în particular, dar și pentru întreaga lume creștină, în general, pentru că a fost prezent, mai presus de toate, sentimentul de fraternitate și de apartenență la valori creștine nezdruincinabile. În al doilea rând, prin această vizită au fost recunoscute, pe de o parte, meritele tezaurului teologic al Răsăritului european, iar pe de altă parte, spiritul creștin, manifestat în

mod comunional și dialogal, de pe teritoriul țării noastre. Acest lucru a avut atât impact imediat, cât și îndelungat, întrucât – iată – efectul vizitei suveranului pontif este remarcat și la mai bine de 20 de ani de la consumarea evenimentului. Vizita papei Francisc, însă, a avut un caracter preponderent pastoral orientat spre comunitățile romano-catolice și greco-catolice. Dat fiind acest fapt, dimensiunea ecumenică rămâne mult în plan secund. Această dimensiune prinde viață în articularea unui discurs convergent menit să atragă atenția asupra impactului secularizării accentuate cu care se confruntă societatea actuală.

Începutul mileniului al treilea vine cu o etapă nouă privitoare la relațiile bilaterale dintre Biserici. Multe dintre problemele generatoare de tensiuni (de pildă problema uniaticismului în Ucraina, sau a presupusului prozelitism catolic în spațiul rusesc) au fost lămurite. Chiar dacă privim într-o notă optimistă vizitele reciproce ale ierarhilor celor două Biserici, întâlnirile bilaterale etc., totuși drumul către o comuniune deplină este încă foarte departe de a se materializa: anume atingerea comuniunii euharistice. Unii ierarhi ortodocși se dovedesc încă foarte reticenți în ceea ce privește relaționarea cu Biserica Romano-Catolică: este exemplul Sinodului Bisericii Ortodoxe Bulgare, care a dispus ca niciun preot să nu participe la rugăciune alături de clerul catolic (motiv pentru care papa Francisc s-a rugat singur în catedrala de la Sofia) și să nu îmbrace veșminte liturgice. Tot aceasta este perioada care a reprezentat un important pas înainte în ceea ce privește relațiile statului papal cu lumea ortodoxă în general. Relații cordiale și apropiate s-au stabilit între statul papal și Bisericile Ortodoxe, mai ales cu Patriarhia Ecumenică. Însă cea mai numeroasă Biserică Ortodoxă avea încă ușile închise către Apus și către lumea catolică, iar ierarhia rusă își manifesta în continuare refuzul unei primiri oficiale pe teritoriul rus a suveranului roman, în ciuda unor acte de curtoazie evidentă din partea Vaticanului. Marea surpriză a întâlnirii episcopului roman cu cel moscovit avea să se producă în luna februarie a anului 2016. Dezideratul papei Ioan Paul al II-lea se îndeplinea parțial prin persoana papei Francisc, cel care îl întâlnea pe aeroportul din Havana pe urmașul lui Alexei al II-lea, Patriarhul Chiril. Am spus parțial deoarece întâlnirea în cauză s-a desfășurat pe teritoriu neutru, la Havana, capitala Cubei, teritoriul rusesc rămânând în continuare închis în fața unei asemenea întrevederi. Din păcate, conflictul armat izbucnit în Ucraina avea să întrerupă relațiile Patriarhiei Moscovei cu Vaticanul, iar în momentul scrierii prezentelor rânduri situația a rămas neschimbată.

Însă nu trebuie omis faptul că preocupările catolicilor și ale ortodocșilor nu se limitează doar la nuanțarea divergențelor de ordin dogmatic sau liturgic, ci presupun și angajarea în soluționarea problemelor din domeniul umanitar, al libertății religioase, al dreptului la viață, al bioeticii, al promovării păcii și dialogului interreligios etc., într-un efort comun susținut. De

pildă, Declarația comună semnată la Havana de către papa Francisc și Patriarhul Chiril este unul dintre cele mai bune exemple în acest sens.

Așadar, întâlnirile dintre suveranii pontifi și patriarhi, cu excepția patriarhului bulgar, au reafirmat importanța continuării dialogului teologic în cadrul Comisiei mixte de dialog, iar faptul că în această perioadă la nivelul Comisiei s-a ajuns la adoptarea unor documente oficiale s-ar datora și reafirmării din partea primaților a dorinței de dialog și a susținerii unei aprofundări a acestuia.

Răspunsul Bisericilor *împreună* în fața provocărilor actuale pe care contextul lumii de astăzi le ridică și a căror soluționare – în măsura în care acest fapt este cu putință – necesită o „misiune în unitate”. Mai exact, aceste problematice trebuie întâi identificate, apoi trebuie analizat modul și măsura în care își pot ele găsi rezolvarea prin implicarea ierarhiei și a organizațiilor bisericești. În vederea realizării acestei tratări se au vizor trei direcții de abordare, comune ambelor Biserici, și anume: 1) implicațiile umanitare (apeluri la pace în diferite situații conflictuale armate, terorismul, apelul la respectarea libertății religioase, martiriul, sărăcia și migrația); 2) creștinismul reflectat în familie și în societate (familia creștină, tineretul creștin, secularizarea); 3) bioetică și mediul înconjurător (fertilizarea in vitro, avortul, eutanasia, consumerismul și ocrotirea mediului). Sursele care constituie baza tratării sunt textele Declarațiilor oficiale semnate de suverani pontifi și patriarhi ortodocși, Declarațiile comune ale Consultării ortodoxe-romano-catolice din America și, acolo unde este cazul, întrucât sunt preponderent cu conținut teologic, fragmente din Documentele oficiale ale Comisiei mixte de dialog teologic dintre catolici și ortodocși, dar și alte documente sau declarații redactate în urma unor întâlniri oficiale tematice.

În ciuda celebrelor diferențe de ordin doctrinar și tradițional care împiedică realizarea unității eclesiastice depline, cele două Biserici au conștientizat faptul că dețin un fond comun copleșitor. În fața amenințărilor secularismului și ale efectelor devastatoare care decurg din acesta, Biserica Ortodoxă și Biserica Romano-Catolică au conștientizat faptul că numai printr-o împreună-lucrare pot stăvili valul de tendințe seculare „moderne”, unele dintre acestea în curs de normalizare, altele intrate deja în conștiința colectivă de zi cu zi cu statul de normalitate. Biserica rămâne în continuare păstrătoarea tezaurului nealterat al valorilor spirituale din care creștinii trebuie să se împărtășească. Bisericile împreună și-au dat seama că numai în această formulă pot oferi un exemplu valid și trainic celor care în continuare se află în căutarea unui sistem de referință bine ancorat în baza realităților morale nezdruncinate, care se fundamentează pe precepte evanghelice. Familia creștină și tinerii creștini sunt îndemnați să înfrunte valul secular, „să stea împotriva curentului” pentru ca, astfel, să poată transmite mai

departe tradiția și valorile creștine ale unei Europe sufocate de libertinismul prejudicios al umanismului secular. Iar dacă am vorbit despre libertate, trebuie amintit și faptul că adevărata formă de libertate de care se poate bucura omul este cea față de păcat, adică puterea omului de a se ridica deasupra păcatului, deasupra poftelor, de a nu fi prizonier al acestora. Este o diferență fundamentală între acest tip ultim de libertate și cel secular care, dimpotrivă, creează dependență, încătușându-l de fapt pe om, prin imaginea unei libertăți iluzorii, de cele trecătoare și de plăcerile vremelnice, efemere.

În aceeași măsură, rezultatele unui mod de trai secular, consumerist, se răsfrâng nu doar asupra omului, ca țintă principală a fenomenului, ci și asupra creației lui Dumnezeu, adică a mediului în care omul a fost așezat. O societate de consum presupune epuizarea accelerată a resurselor planetare și o intervenție artificială a activității umane asupra mediului, iar efectele unui asemenea proces nu întârzie să apară: dispariția biodiversității, schimbări climaterice, poluare excesivă etc.

Este cu adevărat o misiune dificilă la care Bisericile împreună sunt chemate să militeze. Rămâne totuși îmbucurător faptul că Bisericile surori abordează această misiune împreună și conștientizează că fondul comun pe care îl împărtășesc este cantitativ net superior care împiedică, cel puțin în momentul de față, realizarea deplinătății unității.

Cele două Biserici sunt chemate astăzi să lupte împreună împotriva factorului destabilizator secular pentru a păstra valorile tradiționale creștine și să apere mediul de propagare al acestora: familia creștină amenințată din ce în ce mai mult de forme de conviețuire paralele, uneori chiar rușinoase, dar care astăzi câștigă tot mai mulți adepți și susținători.

În concluzie, analiza procesului de receptare a dialogului teologic, a semnificației întâlnirilor bilaterale și a poziționărilor comune față de realitățile mundane ne arată că, în ciuda importanței acestora, există în interiorul Bisericilor un interes destul de redus cu privire la aceste realități. Există câteva posibile explicații: o cunoaștere fragmentară și insuficientă a evoluției dialogului teologic, o anumită teamă întreținută de reacțiile ostile și din ce în ce mai vocale, în special în mediul *online*, a fundamentalistilor pentru care orice interacțiune cu alte medii confesionale generează un potențial de „compromis” doctrinar/apostazie, și nu în ultimul rând un interes redus și un apetit insuficient cultivat pentru dezbaterile care provoacă la o ieșire din zona de confort confesional. Pe de altă parte, se constată din partea membrilor comisiei mixte de dialog o prudență maximă în a evalua ei înșiși rezultatele dialogului și a-i promova importanța pentru viața Bisericii.

Nu știm care va fi finalitatea dialogului teologic dintre cele două Biserici și ar fi de domeniul hazardului să speculăm că o unitate apropiată se poate întrevădea într-o perioadă

următoare apropiată, aceasta în condițiile în care separarea milenară a lăsat totuși urme adânci în conștiința colectivă, iar diferențele de ordin doctrinar, cultic etc. care fac obiectul continuării separării necesită o tratare deosebit de atentă și de durată. Însă, înainte de toate, trebuie să înțelegem că ideea de *unitate în diversitate* rămâne cheia înțelegerii acestui dialog bilateral, iar bucuria iubirii fraterne trebuie să dinamizeze acest dialog și să-i asigure continuitatea și eficiența.